

Оксана Вікторівна Сторчай,
кандидат мистецтвознавства,
науковий співробітник відділу образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України
ORCID: 0000-0003-0461-2816
e-mail: storchai_ov@ukr.net

ЛИСТИ АНТОНІНИ ІВАНОВОЇ ДО ОКСАНИ ПАВЛЕНКО 1965–1971 РОКІВ

«Сміло, гордо іди своїм шляхом і нічого не бійся»
(з листа А. Іванової до О. Павленко 1971 року)

Метою статті є публікація листів художниці-бойчукістки Антоніни Іванової періоду 1965–1971 рр., що супроводжується вступною статтею і коментарями. Епістолярій художниці зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. З декількох архівних справ було виділено листи 1960–1970-х років, за можливості визначено дати написання листів, де вони не були вказані. Листи було систематизовано згідно із запропонованою нами хронологією, всі адреси і дати на конвертах і художніх листівках вказано в коментарях до них. **Методологія даних студій** полягає у використанні методів історичного і мистецтвознавчого аналізу та емпіричного пізнання. **Наукова новизна.** Уперше до публікації запропоновано епістолярій талановитої української мисткині Антоніни Іванової до Оксани Павленко періоду 1965–1971 рр., визначено основну тематику листів художниці, що стосується творчих, робочих, побутових подробиць її життя. Дотепер написати розлогий життєпис А. Іванової видається неможливим, адже досить багато фактів з творчості мисткині залишаються невідомими, не можна досі скласти більш-менш повний реєстр її творів з різних причин і, як наслідок, – провести їхню атрибуцію. Публікація листів є однією зі сходинок у дослідженні творчого шляху художниці. **Висновки.** Ознайомлення із запропонованим до публікації епістолярієм А. Іванової дає можливість розширити наше уявлення про її творчість і особистість, заповнити лакуни у творчому життєписі художниці. За листами А. Іванової можна прослідкувати на всіх рівнях зародження і розвиток інтересу та вивчення творчості художників-бойчукістів у 1960–1970-х роках. Мисткиня фіксує майже кожну згадку, ілюстрації, статті, розділи загальних видань, прізвища мистецтвознавців, виставки, на яких експонувалися твори бойчукістів. З епістолярію А. Іванової дізнаємося подробиць з життєпису багатьох художників, зокрема С. Колоса і його дружини Г. Гізлер, В. Седяра, Бела Уїтца, І. Падалки, В. Касяна, Є. Повстяного, Т. Бойчука, М. Рокицького, а також Рівери, Сікейроса та інших.

Ключові слова: Антоніна Іванова, Оксана Павленко, епістолярій 1965–1971 років, художниці-бойчукістки.

Актуальність теми дослідження. Виявлення, вивчення і залучення до наукового обігу архівних документів з питань художньої культури, зокрема епістолярної спадщини мистців, відповідає вимогам сучасної науки і є актуальним для розвитку вітчизняного мистецтвознавства.

Аналіз останніх публікацій. На нашу думку, немає сенсу докладно наводити бібліографію праць, присвячених А. Івановій та О. Павленко, – вона невелика, у зв'язку з чим є добре відомою. Вивчали творчість художників-бойчукістів, зокрема А. Іванової й О. Павленко, відомі вчені Б. Лобановський, І. Врона, В. Лебедева, Л. Череватенко, Я. Кравченко, Л. Соколюк, В. Костін, С. Білокінь, Н. Присталенко та ін. На сьогодні важливими будуть також архівні документи, які додають багато нового фактологічного матеріалу до інформації друкованих джерел.

Мета роботи. Головне завдання статті – залучення до наукового обігу епістолярної спадщини А. Іванової 1960–1970-х років та спроба визначити її значення для подальшого вивчення творчого життєпису мисткині.

Виклад основного матеріалу. Нещодавно в «Студіях мистецтвознавчих» було видрукувано листи А. Іванової до О. Павленко періоду 1920-х років [5, с. 107–132]; ознайомленню з епістолярієм художниці (п'ятдесят три листи) 1960–1970-х років присвячено дану публікацію.

За листами А. Іванової можна прослідкувати зародження і розвиток інтересу до вивчення творчості бойчукістів у зазначений період. Епістолярій мисткині фіксує кожну згадку про цей художній напрям, ілюстрації, статті, розділи загальних видань, прізвища мистецтвознавців, виставки, на яких експонувалися твори бойчукістів. Зробимо невеличку добірку цитат із листів А. Іванової, що найбільш виразно демонструють ставлення широкого загалу до бойчукізму: «Треба нам боротись за нашу школу, котора тільки зараз входить в моду і звертає на себе увагу – не на шутку» (1967); «В Київському університеті зробили величезне панно вітраж в стилі Бойчука. Побачили, що в Москві буяє Бойчукізм, і собі вдарили по струнам» (1967); «Від Диченка одержала відкритку... Думає здавати роботу до інститута на тему о Бойчукові і його школі. Сбірає матеріяли на цю тему» (1967); «Напечатана стаття про Українську графіку 20–30 років в журналі “Творчество” № 2... Дивлюсь (я завжди дивлюсь на картинки) зовсім стали робить, як Бойчукисти. Коли дивлюсь – І. Падалко – “Фотограф”, ця річ мені дуже вподобалась. Рокицький теж. Дивлюсь далі О. Павленко портрет (Зосі) Жозефіни Діндо» (1968); «Я одержала 5-й том Історії українського мистецтва. Твоїх два прекрасних рисунки приміщени. Багато Падалки та Василя (Седляр. – О. С.)» (1968); «Пишу тобі по поводу Журналів. В Декор. Иск. № 5 есть статья Бориса Борисовича (Лобановський. – О. С.) “Развитие или консервация”. И в журналы “Творчество” № 5 «Пути к монументализму». Влучно попав, чи статті лежали в видавництві. Есть репродукц[і]я Седляра В. “Росстрил”» (1968) і т. д.

А. Іванова й О. Павленко творчо співпрацювали і підтримували дружні стосунки з українськими і російськими мистецтвознавцями, які вивчали творчість художників-бойчуків, про що йдеться в листах мисткині. Відомий український мистецтвознавець Б. Лобановський у 1971 р. зазначав: «Украинское монументальное искусство 20-х – начала 30-х годов, связанное с именем М. Бойчука, вновь стало явлением современным и остро дискуссионным. Современным – потому, что выдвинутые им принципы привлекают многих молодых мастеров монументальной живописи с их естественным желанием опереться на твердую традицию; дискуссионным – поскольку проблемы, поднятые художниками 20-х годов, еще не получили глубокого теоретического освещения» [3, с. 16]. Б. Лобановський, як відомо, ґрунтовно вивчав монументальне мистецтво школи М. Бойчука.

З великою любов'ю і повагою А. Іванова згадує в листах свого вчителя – М. Бойчука і дає високу оцінку його творам, наприклад: «тепер Михайло реабілітован і вйде в історію українського мистецтва як надзвичайний професор своєї чудової школи» (1965), «там надруковано етюд М. Бойчука, сфотографований у Ярослави Музики. Чудесна річ. Образотворчий вірш» (1967); «композиція Михайла така музикальна, як чудесний спів. Він поет образотворчого мистецтва. Він не даром казав, що в мистецтві єсть проза і єсть поезія. Композиція зветься “Плач Ярославны”» (1967); «Михайло казав: репродукції скільке не дивись, хоч очі вивали, а поки не простудіюїш їх з оливцем, нічого не зрозумієш... Михайло казав, що Аполінера (художнього критика Франції) французькі художники заставляли робить зарисовки і взагалі рисувати, писати, бо без цього йому не буде понятна робота художників» (1967), «Наш Михайлочко (Бойчук. – О. С.) мудрий из мудрих навчателів і місців» (1971) та інші.

З епістолярію А. Іванової дізнаємося про деякі, щоправда, короткі, подробиці з життєпису багатьох художників, а саме – С. Колоса і його дружини Г. Гізлер, В. Седляра, Бєли Уїтца, І. Падалки, В. Касіяна, Є. Повстяного, Дієго Рівєри, Давида Сікейроса, Т. Бойчука, М. Рокицького та інших.

Велику радість, судячи зі змісту листів, викликали успішні персональні виставки обох мисткинь у 1970 р. у Москві, які є найбільш знаковою і визначною подією у творчому життєписі кожного художника. З цього приводу Б. Лобановський писав: «Состоявшиеся в Москве персональные выставки А. Ивановой и О. Павленко, в свое время активных представителей монументального искусства Украины, во многом помогают понять его сущность. Произведения художниц настолько выразительны и индивидуальны по своему характеру, что представление о нивелирующем принципе «бойчукизма» как-то естественно отпадает» [3, с. 16].

Влучну порівняльну характеристику надає Б. Лобановський також творчості двох мисткинь: «А. Иванова и О. Павленко – в известной мере антиподы в своем творчестве. Иванова мыслит обобщенными пластическими символами. Круг повествовательных деталей в ее произведениях предельно сужен. Подтекст не раскрывается прямо. Каждый образ – плод длительной работы, отбрасывания всего второстепенного. Повествовательное начало в творчестве О. Павленко играет значительно бoльшую роль. Она удивительно наблюдательный рассказчик в своем искусстве и в жизни» [3, с. 16].

А. Иванова про творчість О. Павленко в листі від 1966 р. писала: «Добре, що ти дала в музей Горбачова рисунки. Там зробили цілий фонд, належачий тільки тобі, і любители твоих блистательных рисунков устроили целое полонничество в музей». Ідеться про київський Державний музей українського образотворчого мистецтва (зараз – Національний художній музей України), коли Д. Горбачов працював у ньому головним хранителем.

Отже, листи становлять собою своєрідну хроніку відродження інтересу до творчості бойчукістів та його визнання, зокрема, в першу чергу, це стосується монументального живопису. Як зазначив Б. Лобановський, для тогочасних художників їхня творчість стала підґрунтям для продовження традицій, закладених у 1920-х – на початку 1930-х років [3, с. 16]. У своїх мемуарах (про них згадується в листах А. Иванової) О. Павленко стосовно монументального мистецтва писала таке: «...інтерес до монументального мистецтва – на це потрібна відповідна епоха. Пригадайте ранній Ренесанс: не лише великі центри, як Рим, Флоренція, мали свої визначальні ознаки, а й маленькі міста і селища – вони також давали кожне щось своє. А ми зараз що – шпалери клеїмо? Та ще й дуже радіємо, якщо шпалери не тутешні, а тамтешні. От самі подумайте: раніше говорили про мистецтво, а зараз про що? Про дизайн. Ніхто вам не скаже «архітектура і мистецтво», але всі говорять «архітектура і дизайн». Відчуваєте різницю? Тоді, наприклад, олійного живопису не визнавали, а писали фреску. Сьогодні кажуть: «Нащо нам фреска? То древнє, мертве мистецтво. Нащо повертати з гробу мерців?». А тоді кожну громадську установу обертали на «приют наслаждения и вдохновения». Станкове мистецтво – це ж породження певного способу життя. Ви, припустимо, людина грошова або роду знатного – і ви купуєте собі в житло живописне полотно. У вас є, а більше ні в кого. А фреска – вона ж для всіх. Це ж зовсім інша соціальна психологія. Невипадково, ні, і в Росії, і на Україні, і от в Угорщині, і в Мексиці майже одночасно і незалежно одне від одного виникає потяг, глибокий інтерес, я б сказала, потреба у монументальному мистецтві, зокрема у фрескових розписах» [4, с. 380–381].

У одному з листів А. Иванової (1969) знаходимо інформацію про розписи Селянського санаторію ім. Всеукраїнського центрального виконавчого коміте-

ту (ВУЦВК), побудованого в Одесі, на Хаджибейському лимані, у другій половині 1920-х років за проектом О. Бекетова і за участі архітектора М. Покорного, де приміщення в 1928 р. оздоблювали художники-бойчукісти під керівництвом свого вчителя М. Бойчука (брала участь і Антоніна Іванова). Має сенс зацітувати її: «В Хаджибею росписи велись в новому будинку, ще одно крыло достроювалось. Рядом готовили площадку для нового будинку. Всі одесські барышні носили на носилках землю и ссипали в каламашки, коні кудись відвозили. Треба було знести косогор. Завтракали ми тут же, коло розпису, – була столова. Обідать ходили через парк, де було озерко з чорними лебедиками, котрі підпливали до берега. Було чудесно, і годували прекрасно по тім часам». В опублікованих листах мисткині 1920-х років міститься важлива інформація про згадану працю бойчукістів [5, с. 121–123], а епістолярій 1960–1970-х років доповнює її цікавими побутовими деталями.

Дотепер написати розлогий життєпис А. Іванової видається проблемним, адже залишається чимало невідомих фактів щодо творчості мисткині, з різних причин не можна скласти більш-менш повного реєстру її творів і, як наслідок, здійснити їхню атрибуцію. А. Іванова, як відомо, більшу частину свого життя мешкала в Москві, отож у вітчизняних музейних колекціях зберігається не так уже й багато її робіт. Публікація листів – це лише одна зі сходинок у дослідженні творчого шляху художниці.

Епістолярій А. Іванової зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Нами з декількох архівних справ було виокремлено листи 1960–1970-х років [1, 2], встановлено (завдяки поштовому штампі на конверті чи художній листівці або за їхнім змістом) дати написання послань, на яких їх не було вказано. Листи в публікації представлено за хронологією, адреси і дати на штампах конвертів і художніх листівок репрезентовано в коментарях. Даний епістолярій публікується зі збереженням авторської стилістики, орфографії та пунктуації, з незначними редакторськими правками.

Наукова новизна. Вперше до публікації запропоновано листи української мисткині Антоніни Іванової до Оксани Павленко (обидві були художницями-бойчукістками) за 1965–1971 рр., що супроводжуються вступною статтею та розлогим коментарем.

Висновки. Ознайомлення із запропонованим до публікації епістолярієм Антоніни Іванової дає можливість розширити наші уявлення про творчість 1960–1970-х років (останнього періоду життя) й особистість художниці-бойчукістки.

Лист № 1
24 квітня 1965 року, Москва

(є конверт)¹

Люба Оксаночка!

Поправляйся скоріше. От печени очень хорошее лекарство гомеопатическое Хеледоніум 3х. Приймає по 8-м зернят натошак и треба не ковтати, а сосати, як леденець, три рази в день за час до обіду і не їсти після нього пив ½ години. Також за три часа до сна у вечері. Колос² с жінкою поїхали в понеділок тиждень тому назад. Читали мені статті Головця. Прямо жах. Як брехали на нього противники. Тепер Михайло (Бойчук. – 0. С.) реабілітован і вийде в історію українського мистецтва як надзвичайний професор своєї чудової школи. Колос казав, що Касьян³ і досі лає Михайла, чим робить йому рекламу серед молоді, котра хоче знати все про монументальне мистецтво, котре в Москві завойовує передові позиції. Настає цікавий час в мистецтві.

Приходи скоріше, Оксаночко. Чекаю тебе з нетерпінням.

Цілую тебе, твоя Тося.

Москва 1965 IV. 24.

Як Лясінка поживає? Я за нею дуже скучила.

Вітаю твою сестру.

Лист № 2
5 листопада 1965 року, Москва

(лист написаний на художній листівці
з поштовим штампом)⁴

1965 г.-5/Х[!]

Дорогая Оксаночка

Поздравляю тебя с Великим праздником 48-го октября!

Желаю Тебе успехов в работе и здоровья. У Худ. Малиновского от куренья началась гангрена в ногах. Не кури, моя хорошая. Целую Тебя и Твоих близких. Мужайся. Ты талантливый і зрудірований художник. Как ти нужна Родине. Если бы только знала.

Целую крепко і обнімаю Тебя, Лясю і Марусю. Тося.

¹ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / Большая Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 кв. 2». В адресі відсутнє прізвище А. Іванової. На поштовому штампі дата – 26 квітня 1965 р.

² Колос Сергій Григорович (1888–1969) – живописець, мистецтвознавець, викладач.

³ Касян Василь Ілліч (1896–1976) – графік, викладач, народний художник СРСР, професор Київського художньо-го інституту.

⁴ Лист написаний на художній листівці із зображенням «Москва. Кинотеатр «Россия». Художник Г. В. Храпак». Адреси: «Москва / Ж-95 / Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова / 32 к. 2 / А. Іванова». На поштовому штампі дата – 5 листопада 1965 р.

Лист № 3
[9 грудня 1965 року], Москва

(конверт, що зберігся,
вірогідно відноситься до цього листа)¹

Дорога Оксаночка!

Одержала листа від Бобочки². Пише, що слабіє весь час, простужається. Книжка його «Ферапонтов монастирь» ніяк не друкується. Бобочке треба сдавати дисертацію (мабуть він ще студент). Врона І. І.³ сильно несдужав, і тому діла запустились, але зараз одужує і рветься до роботи. Приїде Бобочка в кінці зими. Вийшла його стаття в «Декор. Иск.» «Київський аэродром» с фотографіями. Потім він взявся викладати лекції в інституту по древньому мистецтву востока. Відко крутиться, як муха в окропі, щоб що небусть заробить. Були сильні морози, а у нього і одяг мабуть демісезонний. Настрій у нього не хороший! Просить, передати вітання тобі і Б. Уйтцу⁴.

Поки вітаю твою семью і цілую. Тося.

Лист № 4
4 січня 1966 року, Москва

(є конверт)⁵

Люба Оксаночка!

Здоровлю тебе з Новим 1966 роком и бажаю тобі багато радості і счасття, а на сам перед здоровья. Ти не від кого не відстала, а ідеш попереду. Хіба учень М. Л. (Бойчук. – О. С.) може відстати! Він завжди живий,

¹ Напевне, конверт, що зберігся, відноситься до цього листа, на штампі є дата – 9 грудня 1965 р. – та адреси: «Москва / ул. Б. Полянка 44 / кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва / ул. Кирова 32 кв. 2 / Иванова А. Н.».

² Нам не вдалося з'ясувати, хто такий Бобочка.

³ Врона Іван Іванович (1887–1970) – український мистецтвознавець, критик, художник. Кандидат мистецтвознавства (1951). Член Спілки художників УРСР. Заслужений працівник культури УРСР (1968). Член ВУЦВК (1921).

⁴ Уйтц Бела Фрідріхович (Uitz, 1887–1972) – угорський і радянський живописець-монументаліст, рисувальник, гравер, викладач. Учився на живописному факультеті Будапештської Академії мистецтв, вивчав мистецтво в Італії (1914), жив у Відні (1920–1924), Парижі (1924–1926), Москві (1926–1970). Співпрацював з О. Павленко. Автор оформів «Луддитське повстання» (1924), серії малюнків «Проти імперіалістичної війни» (1924–1926), фресок для архітектурних ансамблів у СРСР. З 1926 р. викладав курс з композиції, згодом став деканом відділення монументального живопису ВХУТЕІНУ (Вищий художньо-технічний інститут). Працював над плануванням і художнім оформленням Парку культури і відпочинку; брав участь у Комісії з художнього оформлення свят. Організатор і генеральний секретар Міжнародного бюро революційних художників (1930–1935), делегат Харківської конференції; заслужений діяч мистецтв. Учасник виставок «Революционное искусство Запада» (Москва, 1926; Москва, 1932), «15 лет РККА» (Москва, 1933) та інших; персональна виставка (Москва, 1926). У 1936 р. разом з О. Павленко розписав зал засідань Верховної Ради Киргизької СРР. Другий чоловік (цивільний) Оксани Павленко. Див.: Read more at <http://www.art-initiatives.org/ru/content/rochemu-bela-uitc-proletarskiy-hudozhnik#vyqWfvdTzCs578yG99>

⁵ Адреси на конверті: «Москва Ж-95 / ул. Большая Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На конверті штамп із датою – 5 січня 1966 р.

а хворіє тимчасово. Стрепенись! Кутинська¹ написала, що в Українській Енциклопедії написано про школу Бойчука і його учнях. В Києві об'явлен конкурс на монументальний пам'ятник Жовтневої революції, котрий буде встановлено в кінці Хрещатика на бувшій Царській площі. Сергій (Колос. – 0. С.) член журі, і уже обговорено перший тур. Пише, що ніякого монументалізму немає, бо в секцію наперлось багато станковистів, плакатистів та графіків, котрі женуться за живою копійкою. Великі макети, планшети подають, зовсім безпринципні і нічого прийняти сюди, в Москву. Колос приїздив на конференцію по справам матеріального положення монументального мистецтва. Виступав архітектор Посохін², Мізін³. Як прийдеш до мене, розкажу все ясніше. Бувай здорова! Голубочка моя, Оксаночка. Вітаю Лясю, Марусю і Уйтца. Цілую тебе кріпко. (болячка моя на голові загоюється). Це жінка Сергія (Колос. Жінка Гізлер⁴. – 0. С.) мені посовітувала, і дала мазь Венгерську з Будапешта). Держись, Оксаночка, хоч з ногами уже в могилі! Твоя Тося.

1966 р. ¼ Москва

Лист № 5

5 березня 1966 року, Москва

(дату встановлено завдяки поштовому штампі на конверті та зі змісту листа)⁵

Люба Оксаночко!

Поздравляю тебя и семью с 8 марта 1966 г. Желаю крепкого, крепкого здоровья и вдохновения, личного счастья и общего благополучия. Женщина Героиня монументального искусства.

В «Правде» за 19 февраля помещена репродукция студента Киевского Худож. Института Чонга, много фигурная, прекрасная, сделанная в традициях 20-х годов вуза.

Это же чудо! Студент Вьетнамец не был втиснут в рамки передвижников. Конечно, это дело рук Бориса Лобановского!⁶ Такое возрождение высоких принципов в искусстве. Колос с женой приезжают в мае на

¹ Кутинська Віра Іванівна (1897–1981) – живописець, художниця анімаційних фільмів та декоративно-прикладного мистецтва.

² Посохін Михайло Васильович (1910–1989) – архітектор, дизайнер, художник декоративно-монументального мистецтва.

³ Мізін Олександр Васильович (1900–1984) – живописець (монументаліст і станковист), графік.

⁴ Гізлер Галина Георгіївна (1906–1983) – художниця декоративного текстилю.

⁵ На конверті (із зображенням композиції з текстом до 8 березня) адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 5 березня 1966 р. У листі розбіжності в роках, а саме – А. Іванова поздоровляє О. Павленко з 8 березня 1966 р., а III з'їзд художників був у 1968 р. Ми не можемо пояснити ці розбіжності.

⁶ Лобановський Борис Борисович (1926–2002) – мистецтвознавець, графік, художник монументального мистецтва.

III с'їзд художників¹ по командировке. Недавно была в Москве дочь Колоса проездом в Пакестан – Индонезия. Конечно из Пакестана не полетели в Индонезию, а попали в Индию. Она уже старий архитектор.

Как тебе прибалтийские художники? И наши монументалисты. Колос спрашивает о тебе, что ему написать?

В Киеве было устроено «Суаре», устроенное худ. Дмитриевой². Там были Глуценко³ с женой Саенко, Местечкин⁴ (современный искусствоведе народного искусства. Он издал книжечку Ганны Собачко), потом Повстяный⁵, он и показывал свои твори. А кто научил любить народное искусство?

Сейчас в Москве выставка двух народных художников: Катерины Белокур⁶ и Омелян Железняк⁷, ул. Горького (25-9), устроенная Музеем украинского искусства через союзы укр. и СССР. Колос прислал каталог выставки Железняка в Киеве (керамика).

Целую тебя крепко. Тося.

Витаю Лясю и Марусю.

Лист № 6

11 квітня 1966 року, Москва

(є конверт)⁸

Люба Оксаночко! Тобі великий привіт від Бобочки. Тільки тобі. Колос казав, що ти згодна поїхати до Косова літом. Там і він буде с жінкою. Може там одужаєш від усіх хвороб. Туди прошлим літом приїздив Алпатов⁹. Там кераміка і досі процвітає. Скучила за тобою. Спасибі тобі велике за відкритку, привезену з Парижу, у мене єсть подібна, тільки зовсім інша. Сам М. Л. (Бойчук. – 0. С.) прислав мені с просьбою прислати фото з моїх річей, але тоді у мене не було грошей не тільки на фото, а і на шматок хліба.

Одужуй скоріше, Оксаночко.

Витаю Лясю і Марусю.

Цілую кріпко тебе. Твоя Тося.

1966 р. Квітень 11. Москва.

¹ III з'їзд художників СРСР відбувся в 1968 р. в Москві.

² Напевне, мається на увазі Дмитрієва Галина Сосланбеківна (1929–2014) – графік, живописець, книжковий ілюстратор, член Московської, Російської і Міжнародної спілок художників.

³ Глуценко Микола Петрович (1901–1977) – живописець, графік.

⁴ Местечкін Григорій Абрамович (1929–2005) – український сценарист, мистецтвознавець, кінодраматург, журналіст, педагог.

⁵ Повстяний Євмен Петрович (1895–1970) – майстер декоративної вибійки.

⁶ Білокур Катерина Василівна (1900–1961) – українська художниця, майстриня народного декоративного живопису. Див.: Катерина Білокур: Виставка живопису. Київ: Реклама, 1966. Виставка експонувалася також і в Москві.

⁷ Железняк Омелян Савелійович (1909–1963) – український художник-кераміст, заслужений майстер народної творчості УРСР (1960).

⁸ На конверті адреси: «Москва Ж.-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 11 квітня 1966 р.

⁹ Алпатов Михайло Володимирович (1902–1986) – історик мистецтва, дійсний член Академії мистецтв СРСР.

Лист № 7
9 травня 1966 року, Москва

(лист написаний на художній листівці
без поштового штамп, конверту немає)¹

9-го мая 1966 р.

Люба Оксаночко!

Вітаю тебе с Праздником Победы! Передаю тобі вітання милого Бобочки. На цей раз він вітає тебе, Б – Уйца и Вашу племенницю. Прислав открытку без марки. Добре, що сусідка выкупила і подала мені. Зараз я виконую замовлення. Х. Фонд замовив пару декоративних хусток до юбілею 50-ти річчя СССР.

Цілую тебе міцно и Лясю з Марусею. Бажаю багато радості і щасття, а також кріпкого здоровья.

Лист № 8
12 серпня 1966 року, Москва

(є конверт)²

Люба Оксаночка!

Приезжал Борис Борисович (Лобановський. – 0. С.) и был в отчаянии, что ты на даче. Он только на 2 дня, и не было времени далеко поехать. Он издал книжку³, где поместил твою работу (деталь фрески) «Жіноча голова», там написано, що ты була в Одессі й участвовала в роспису ВУЦВК (Санаторію ім. ВУЦВК на Хаджибейському лимані в Одесі, 1928. – 0. С.), а Бела Уйц зробив для краснозаводського Т. в Харькові (Червонозаводського театру в Харкові; 1933–1935. – 0. С.) портрети Ленина и Маркса. Добре, що ти дала в музей Горбачова⁴ рисунки. Там зробили цілий фонд, належачий тільки тобі, і любители твоих блистательных рисунков устроили целое полоничество в музей. Так що выздоравливай скорей и включайся в лоно большого искусства. Книжку Б. Б. тобі вишле. Мені теж подарував. Там надруковано етюд М. Бойчука, сфотографованный у Ярославы Музыки⁵. Чудесна річ. Образотворчий вірш. Як тільки приїдете, приходіть з Лясею і Марусею до мене чай пити.

¹ Лист написаний на художній листівці з композицією на тему «VI Всемирный фестиваль молодежи и студентов за мир и дружбу. Москва 1957. Художник В. Туканов». Поштового штамп не має, отож був конверт.

² На конверті адреси: «Москва / Ж-95 / ул. Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва центр ул. Кирова 32 кв. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 12 серпня 1966 р.

³ Лобановський Б. Мозаїка і фреска. Київ: Мистецтво. 1966. 134 с.

⁴ Музей Горбачова. Йдеться про Державний музей українського образотворчого мистецтва, м. Київ (зараз – Національний художній музей України), коли Д. Горбачов працював там головним хранителем.

⁵ Музика Ярослава Львівна (1894–1973). Працювала в різних видах і жанрах образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва: малярство (іконографія, портрет, пейзаж, натюрморт), мозаїка, живопис на склі, станкова й ілюстративна графіка (лінорити, офорти), есклібриси, емаль, батик, тиснення на шкірі, інкрустація, килимарство, аплікації – понад 2000 робіт. Реставратор.

Я уже частично виконала замовлення союзу (Моссха)¹ на Юбілейну виставку². Зробила одну хустку на тему «Фестиваль молодежи», а ще другу компону на тему: «В об'єднанні сила».

Борис Борисович (Лобановський. – О. С.) розказував, що його жінка стрієть майстерню. Вона теж художниця, і він зможе займатись пробою фрески.

Бувай здорова! Оксаночка, цілую тебе кріпко.

Тося.

Лясю і Марусю щіро вітаю.

Москва. 12 августа 1966 г.

Лист № 9

6 листопада 1966 року, Москва

(лист написаний на художній листівці
з поштовим штампом)³

Дорогая Оксаночка

Поздравляю тебя с Великим Юбилейным Октябрем! Желаю добыть крепкое здоровье и творческую силу, и удачу во всем. Мы не успели как следует поговорить, когда ты у меня была. Прислал ли тебе Б. Б. книжку?⁴ Белоконь и мне прислал послание с той же просьбой. Приходи, когда будешь здоровей, с Лясей. Многое я тебе не сказала. Сразу не вспомниш. Я закончила работу и получила эпитет Большого художника, а деньги еще неизвестно, когда получу. Аванс еще в мае получила. Думаю сделать еще небольшое панно. Целую тебя и Лясю крепко.

Ваша Тося.

Лист № 10

листопад 1966 року, Москва

Люба Оксаночко!

Пишу тобі як виписать історію українського мистецтва⁵. Це треба в магазині «Украинская книга» внести 5 карбованців для виписки, а потім,

¹ Моссх (рос. Московский Областной Союз Советских художников (МОССХ) – Московський Союз художників веде свій початок від Московського Обласного Союзу Радянських художників, створеного 25 червня 1932 р. відповідно до постанови про перебудову літературно-художніх організацій.

² Напевне, мається на увазі «Всесоюзная Юбилейная художественная выставка, посвященная 50-летию Великой Октябрьской социалистической революции», 1967 р.

³ Лист написаний на художній листівці зі зображенням «Чайная роза. Фото П. И. Смолякова». Адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 / кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва / ул. Кирова / 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 6 листопада 1966 р.

⁴ Імовірно, мається на увазі книга: Лобановський Б. Мозаїка і фреска. Київ: Мистецтво, 1966. 134 с.

⁵ Ідеться про видання: Історія українського мистецтва : у 6-х томах / Академія наук УРСР, Головна редакція Української радянської енциклопедії, Науково-дослідний інститут теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури в місті Києві Державного комітету цивільного будівництва та архітектури при Держбуді СРСР; Гол. редкол.: М. П. Бажан (гол. ред.) та ін.

після цього, як повинно бути вислана книга друга, ще 5 карбованців і так далі. Їх, здається, 6 книжок в 5-му томі буде про монументальне мистецтво¹.

Це як був Борис Борисович, то він розказував про томи, а як випи- сать, це узнав Швальба Исаак Бенцианович, хоч він і не живе в квартирі вже 3 роки. Він кожен рік випикує мені все, що я його попрохаю.

«Московський художник» мені виписала Догмарели Нина Александров- на з керамічної секції, вона каже, що вона монументалістка. Її бачила в Греції дочка Колоса, як їздила з архітекторами в туристичну подорож.

Тепер ця Ася (дочка Колоса) написала Догмарели, щоб вона зайшла до мене і допомогла мені в житті. Вона зайшла до мене і прикріпила мене до фондовської поліклініки. Хирург з полікл. нарадив виклопотать мені персональну коляску-кресло. Зараз це робиться. Клопочуть! Може що й виїде.

Цілую тебе і Лясю кріпко. Ваша Тося.
1966 р. XI м.

Лист № 11
15 січня 1967 року, Москва

(є конверт)²

Люба Оксаночко!

Одержала твого цікавого листа і спішу відповісти теж новою.

Вийшов № журналу «Декоративное искусств[о]» № 12 за 66 р., де на першому плані величезна стаття Б. Лобановського про український мо- нументалізм під назвою «Сложный путь»³, на першому плані композиція М. Бойчука. Есть стаття про емалі Ярославы Музики. Цікаві кольорові репродукції. Народні малюнки. Взагалі весь номер присвячений Україні. А недавно я по телевізору бачила, що на заході України есть город Бойчу- ківськ і там, в тій місцевості, живуть Бойки.

Я так була вражена, три дні була як несамовита від радості. З новим роком мене поздоровив Лобановський, і тобі і Уйтцу привітання від нього.

Композиція Михайла така музикальна, як чудесний спів. Він поет образотворчого мистецтва. Він не даром казав, що в мистецтві есть проза і есть поезія. Композиція зветься «Плач Ярославны». Скоріше Лясічка нехай купить в кіоску або де № 12 «Декоративного искусства» за 1966 р. Останній № в року 1966 р. Він вийшов, запізнившись днів на 5. Чорна об-

¹ І. Врона, Б. Лобановський. Монументальний живопис // Історія українського мистецтва. Київ. 1967. Т. 5. С. 110–121.

² На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва, ул. Киро- ва 32 кв. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 16 січня 1967 р.

³ Лобановский Б. Сложный путь : [про укр. монумент. мистецтво] // Декоративное искусство СССР. 1966. № 12. С. 2–7.

кладинка з орнаментальним кругом з рослин і трьох птахів. Як би ти була здорова, могла би подивитися в бібліотеці. Цей № треба мати дома. Спасибі тобі за книги, це для мене велика радість. Скоріше виздоровлювай. Життя така чудесна річ.

Від Колоса не одержала здоровління на новий рік.

Це добре, що виставка рисунка відкрилась в Києві, купити для музея зможе правління (для музею назавжди).

Потроху, потроху і будемо зароблять. Тільки ти старайся обережно ставитися до свого здоровля.

Жду тебе з нетерпінням до себе.

Ерман купила мені книжку «Рублев і його Школа» Лазарева¹. Зараз вона всюди – і в метро і в магазинах. На обкладинці чудесна голова Ангела («а труа – кар» / голова повернута в три чверті. – О. С.). Рисунок. Есть кольорові репродукції. Треба таку книгу мати.

Цілую тебе кріпко, кріпко и Ляшеньку и Марусю.

15 /I. 1967. Тося

Лист № 12

4 березня 1967 року, Москва

(лист написаний на художній листівці з поштовим штампом)²

Милые Оксаночка, Ляшенька, Марусечка.

Поздравляю Вас с 8-м марта. Желаю Вам здоровья и успехов в делах Ваших. Колос писал, что выставка не была широко оповещена и скоро закрылась. Все проделки Касьяна, превращает Киев в свою берлогу. 12 номер Д. И. («Декоративное искусство» № 12 за 1966 р. – О. С.) наверно его взбесил.

Пока целую. Тося.

Лист № 13

березень 1967 року, Москва

Люба Оксаночко!

Спасибі велике за картку. Наші листи розминулись.

Ледве закінчила панно «Еднання сила». Так трудно було переводить на шовк. Стала така нервова. Треба було встигнути зробити, и добре, що виставку відіклали на квітень.

Має приїхати Євгенія Денисівна? Вітай її від мене. Може Вона би зайшла до мене. Я її прохаю зайти до мене.

¹ Мається на увазі монографія: Лазарев В. Н. Андрей Рублев и его школа. Москва: Искусство, 1966. 386 с.: ил.

² Лист написаний на художній листівці із зображенням «З. В. Серебрякова (род. 1885 г.) Марокко. Фигуры в дверях. 1928 г. "Советский художник". Москва. 1966». Адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова / 32 кв. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 4 березня 1967 р.

Зараз я трохи відпочиваю, перероблюю де які старі речі, котрі мені не подобаються.

Дуже рада, що ти себе краще почуваєш.

Треба нам боротись за нашу школу, котора тільки зараз входить в моду і звертає на себе увагу – не на шутку.

Я виписую журнал Творчість і журнал Декоративне Искусство, а інакше не услідовала за № 12. В «Огоньке» № 11 надруковані творчі роботи Дієго Рівери¹ – освіжаючі річі, а от трохи раніше був надрукований Сікейрос² – слабкі річі. Та ти, здається, виписуєш «Огонек».

Посылаю тобі відкриточку.

Цілую, Тося.

Вітаю і цілую Лясечку і Марусічку.

Москва 1967 р. березень.

Лист № 14
[березень 1967 року], Москва

(дата визначена за змістом листа)

Люба Оксаночка!

Починай рисувати! І не відкладай ни дня. Тільки зразу не накидайся на роботу, а тільки по 20 хвилин в день, але обов'язково кожного дня хоч кров з носа. Трохи поробиш по 20 хвилин, трохи по одаль будеш робить по пів години в день. Як піаніст повинен кожен день грати, а то техніка гине, і мозг тупіє. Почау візьмись за відрисовки. Не бійся, що буде слабавато, а організуйся, і все. Не думай ні про що, тільки слідууй за здоров'єм. Роби фізкультуру, водни процедуру і прогулки по свіжому повітрі. Зроби собі розпорядок дня і не відходь від нього. Прояви твою залізну волю і через півроку ты будеш молода. Потім захопишся роботою і будеш працювати по 3 години в день і робити чудесні річі. Подумай, яким чудесним даром ми владіємо, и так починай з сьогоднішнього дня. Михайло казав: репродукції скільке не дивись, хоч очи вивали, а поки не простудіюїш їх з олівцем, нічого не зрозумієш. Зараз прожиточний мінімум єсть, і треба це використати. Михайло казав, що Аполінера³ (художнього критика Франції) французькі художни-

¹ Рівера Дієго (ісп. Diego Rivera, 1886–1957, повне ім'я Diego María de la Concepción Juan Nepomuceno Estanislao de la Rivera y Barrientos Acosta y Rodríguez) – мексиканський художник. Малював портрети, жанрові картини, натюрморти, звертався до графіки (літографія). Світову славу принесли твори монументального живопису.

² Сікейрос Хосе Давид Альфаро (ісп. José David Alfaro Siqueiros, 1896–1974) – мексиканський живописець, графік і художник-монументаліст.

³ Аполлінер Гійом (фр. Guillaume Apollinaire, справжнє ім'я – Вільгельм-Альберт-Володимир-Аполлінарій Костровицький (фр. Wilhelm Albert Włodzimierz Apolinary Kostrowicki); 1880–1918) – французький поет, художник, критик. Один з основоположників літературного авангарду, що визначив напрями розвитку французької та світової поезії у ХХ ст. За українськими мотивами написав поетичний твір «Відповідь запорозьких козаків турецькому султанові», вміщений у збірці «Алкоголі. Вірші 1898–1913» (1913).

ки заставляли робить зарисовки і взагалі рисувати, пишуть, бо без цього йому не буде понятна робота художників. Оксаночко, живи по часам, зроби розпорядок дня і не відступай від нього.

З Києва я одержала листа від директора державного музею українського образотворчого мистецтва УРСР, м. Київ, вул. Кірова, 6, слідуєщого змісту:

Вельмишановна Ант. Мик.

Дирекція Київського держ. Музею щиро дякує Вас за участь у виставці «Малюнок українських радянських художників 1917–1941 роки»¹, що експонувалася в нашому музею. Бажаємо Вам доброго здоров'я, щастя та нових творчих успіхів.

Директор музею Говдя П. І.²

Видко, що виставка вже закрилась, та ти, Оксаночко, ні про що не думай. Думай тільки про своє життя, здоров'я, роботу.

¹ В. Клеваєв. Живе, сучасне, хвилююче. Виставка малюнків художників 1917–1941 рр. Мистецтво. 1967. № 4.

Виставка «Малюнок українських радянських художників 1917–1941 рр.» експонувалася в Державному музеї українського образотворчого мистецтва, м. Київ (зараз Національний художній музей України) з 28 грудня 1966 р. по 25 березня 1967 р. Антоніна Іванова брала участь у виставці двома творами: 1. «Селянка с серпом». 1929. Підготовчий малюнок до фрески «Селянська родина» в одеському санаторії «Хаджибей». (Папір, олівець; 24х16. Власність автора); 2. «Хлопчик». 1937. (Папір, олівець; 14,6х15,5. Власність автора). Оксана Павленко була представлена 19 творами графіки: 1. «Селяни. Межигір'я». Начерк. 1921–1923. (Папір, акварель. 28х22); 2. «Мати». 1923–1925. Малюнок до картини «Жіночі збори». 1925. (Папір, акварель. 51х19,5). Ліворуч внизу підпис: «О. Павленко «Мати» 1923–1925 р.»; 3. «Жіноча голова (оратор)». 1923–1925. Малюнок до картини «Жіночі збори». 1925. (Папір, туш, пензель. 25,3х20). Праворуч внизу підпис: «О. Павленко»; 4. «Дівчатка». 1923. (Папір, акварель. 44,3х35); 5. «НЕП». 1924–1925. (Папір, акварель, олівець. 37,5х31). Праворуч внизу підпис: «О Павл»; 6. «Біля вікна». 1925–1926. (Папір, акварель. 36х27,3); 7. Шкіц картини «Делегатки». Сер. 20-х років. (Папір, олівець. 28х22). Праворуч внизу підпис: «О. Павленко»; 8. «Діти на човні». 1925–1927. (Папір, на папері, темпера, туш, пензель. 45,5х36). Внизу по краю верхнього аркуша підпис: «О Павленко». На нижньому аркуші авторський напис: «1925–27 «Діти на човні» /шкіц/»; 9. «У хаті». 1926–1927. (Цигарковий папір, туш, пензель, темпера. 44х34); 10. «Жебрак». 1925–1926. (Папір, темпера, туш, перо. 27,2х21,2). Ліворуч внизу підпис: «О Павленко»; 11. «В кафе. Євпаторія». 1927. (Кольоровий папір, темпера, туш, пензель. 27,5х21). Ліворуч внизу підпис: «Євпаторія «В кафе» 1927 г О Павленко»; 12. «Продає вишні». 1927. (Папір, акварель, туш, пензель. 26х17); 13. Портрет скульптора Жозефіни Костянтинівни Діндо (1902–1953). 1927. (Кольоровий папір, туш, перо. 41,4х25,8). Внизу підпис: «Діндо Ж.К. 1927 г О Павленко»; 14. Портрет художника Василя Теофановича Седяра (1899–1938). 1927. (Папір, олівець. 49х31). Ліворуч внизу підпис: «1927 г О Павленко»; 15. «Під яблунею». 1928. (Папір, темпера. 49х26,5). Праворуч внизу підпис кольоровим олівцем: «О Павленко»; 16. Ілюстрація до поеми Т. Г. Шевченка «Гайдамаки». 1928. (Папір тонований темперою, білило, туш, перо. 27,8х21); 17. Агітлістька «За продуктивність праці у колгоспі». 1931. (Папір, гуаш, туш, пензель. 21,7х34,3); 18. Агітлістька «За продуктивність праці у колгоспі». 1931. (Папір, гуаш, туш, пензель. 21,7х35,1). Висловлюю велику вдячність О. Кашубі-Вольвач за надання архівного матеріалу стосовно виставки.

² Говдя Петро Іванович (1922–1991) – український мистецтвознавець, викладач, завідувач кафедри теорії та історії мистецтва, проректор з наукової роботи (1953–1990) у Київському художньому інституті; заступник директора з наукової роботи Державного музею українського образотворчого мистецтва (ДМУОМ; зараз Національний художній музей України) (1953–1956); директор ДМУОМ (1966–1969); головний редактор журналу «Образотворче мистецтво» (1969–1987); голова Республіканської комісії з критики, мистецтвознавства і друку (1972–1980). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1968).

Від творчої роботи людина молодіє і почуває себе добре, а через фізкультуру і водні процедури і свіже повітря здоровіє.

Цілую тебе кріпко.

Тося.

Вітаю тебе, Лясю і Марусю

Посылаю тобі «Московського художника», де видно, що Бела Уйтц буде мати персональну виставку в августі 1967 р. по случаю свого 80 летія.

Лист № 15

3 квітня 1967 року, Москва

Люба Оксаночко!

Не давно, на обсудження виставки монументалістів на один день приїздив Борис Б. Перед відїздом потяга забіг на хвилину до мене. Тобі вітання! Влитку приїде тижнів на 2. Казав, що твій портрет, зроблений Василем, буде поміщений в історії Українського мистецтва. Виставка рисунків 20-х р. вісять. Касьян весь час дуже слабів і не міг шкодить. Це Колос щось сбрехнув нащот закриття виставки.

Як приїде Давидова, то не кажи їй, щоб до мене заходила, бо що мене цікавило, я вже довідалась.

Одержала I-й том історії Українського мистецтва. Роскішна книга. Там єсть і декілька репродукцій Михайлівського собора. Про Михайлівські мозаїки писав Колос, радив мені купити цю книжку, але ти мені обіцяла її показати. А ти подивися I-й том Укр. мистецтва у мене, роботу свою вже перевела на шовк і жду, коли її понесуть на художню раду.

Приходила із Мосха Шумяцька и Шаповалова, – їм подобаїться панно. Тема «Єдинение и дружба наша сила». Намучилась я з цією роботою, сидючи в ліжку. Кожен день Анна Бенціановна мусила гладити шовк, тільки великий опит фабричної роботи поміг мені його зробити.

Цілую тебе кріпко, Тося.

Вітаю Ляшеньку і Марусечку.

Москва.

1967 р. 3/IV.

Посылаю тобі картку з малюнком Серебряковой¹.

¹ Серебрякова Зінаїда Євгеніївна (уроджена Лансере; рос. Зинаида Евгеньевна Серебрякова, фр. Zinaïda Serebrakova; 1884–1967) – російська та французька художниця. Майстриня пейзажів, натюрмортів і портретів. Авторка монументальних стінописів. Була членом товариства «Світ мистецтва» (рос. «Мир искусства»).

Лист № 16
[квітень] 1967 року, Москва

(місяць визначено за змістом листа)

Люба Оксаночко! Поздоровляю з 1-м Травнем! Бажаю доброго здоров'я і творчих успіхів.

Колос писав, що худ. Повстяний улаштував в Києві свою виставку і у нього закупили на 1700 карбованців. Бобочка цей раз не вподобався мені. Куди ділась його віжливність. Він думав, що стринеться з тобою на обсядженні виставки монументального мистецтва, та й не вгадав. Тебе не було. Уйтц був, чи замітив він його? Як що не замітив, то його розлютовало це (Бобочку).

На днях бачила по телевізору портрет Леся Курбаса¹. Це були спомини укр. артистки Ужвій² про театр Березіль³. Як вона хвалила Курбаса як деріжора цього театру. Книжку про фрески Михайлівського собора⁴ Колос обіцяв мені прислати. Він питав за тебе, як ти себе почуваєш. Я написала, що ти одержала персональну майстерню. Мої речі будуть показані в ювілейному октябрі на Текстільні виставці. У мене були 2-ві художниці – Шумяцька і Шаповалова. Я спішила зробити до квітня на весінню виставку, але мої річі контрактовані для ювілейного праздника.

Посилаю тобі № газети «Московський художник», де отмічена і я зі своїми платками в рубриці доклада Шмарінова⁵. А ти знаєш, що Шмарінов учень Лепківського⁶. Зараз предсідатель Моссха. В газеті рисунок Б. Уйтца. Портрет Барбюса. Молодець Уйтц. В августі буде його персональна виставка в Мосху.

Як я скорблю, що не могла бути на виставці монументалістів. По телевізору щось мелькало досить цікаве.

Цілую тебе, Оксаночко. На празники прийдеш? Приходи обов'язково. Вітаю Лясенку і Марусечку.

1967.

Тося.

¹ Курбас Лесь (повне ім'я – Олександр-Зенон Степанович Курбас; 1887–1937) – український режисер, актор, театрик театру, драматург, публіцист, перекладач. Народний артист УРСР (1925).

² Ужвій Наталія Михайлівна (1898–1986) – українська акторка театру і кіно.

³ Театр «Березіль» – український театр-студія, заснований Лесем Курбасом у 1922 р. в Києві. В 1926 р. його було переведено до Харкова, де він зайняв приміщення, яке до цього належало театру імені І. Франка під керівництвом Гната Юри (зараз це будівля Харківського Українського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка). Нині назву «Березіль» має мала сцена Харківського Українського академічного драматичного театру імені Т. Г. Шевченка.

⁴ Імовірно, мається на увазі книга: Лазарев В. Н. Михайловские мозаики. С приложением статьи В. И. Левицкой о палитре михайловских мозаик. Москва: Искусство, 1966. 272 с.: ил.

⁵ Шмарінов Дементій Олексійович (рос. Шаринов Дементий Алексеевич; 1907–1999) – живописець, графік, ілюстратор, монументаліст, плакатник, педагог. Член Спілки художників СРСР (1967), дійсний член Академії мистецтв СРСР (1953) (потім – Російської академії мистецтв), член-кореспондент Академії мистецтв Німецької Демократичної Республіки (1975).

⁶ Лепківський Іван Васильович (1892–1937) – живописець, графік, представник школи «бойчуків».

Лист № 17
1 травня 1967 року, Москва

(лист написаний на художній листівці
з поштовим штампом)¹

Оксаночка люба, не привози книги Михайловские мозаики. Колос уже прислав її. Тебе від Б. Б. (Лобановський. – 0. С.) большой привет. Прислал записку с поздравлением праздника весны.

Вітаю тебе с 1 Маем, днем солидарности международного рабочего класса.

Цілую крпико тебе й Лясечку з Марусечкой.

Тося.

Май 1967-и.

Лист № 18
червень 1967 року, Москва

Люба Оксаночко! Як ты там живеш? Поздравляю Белла Фридриховича (Уйтца. – 0. С.) с большой наградой. Посылаю тобі № газеты Московский Художник, де все надруковано.

Рокуэл Кент² надіється прожити 115 років. Желаю Белла Фридриховичу прожити ще більше.

Зараз наступає час, коли радянська влада починає цінити передових художників. Бажаю йому здоров'я і великих успіхів в його творчості. Тепер мусять прийти справжнє натхнення до мистецтва.

Приїздила дочка Колоса зі своїм чоловіком. Вони поїхали до Ленінграду і на обратном путі знов зайшли до мене Потім приїздила жінка Колоса. Вона по справі своєї артелі. Привозила народні річі до виставки. От і всі новості. Цілую тебе і всю твою семью. Бувай здоровенька.

1967. июнь. Твоя Тося.

Лист № 19
3 липня 1967 року, Москва

Люба Оксаночко!

Ждала, ждала тебе, але кому охота літом їхати в центр, та ще з слабым серцем. Борис Б. (Лобановський. – 0. С.) прошле літо приїздив у другі половині серпня (июль). Думаю, і тепер приїде пізніше, щоб побачити виставку Уйтца, а тім часом не знаю. Звичайно, він буде у тебе насамперед.

¹ Лист написаний на художній листівці «Поль Гоген (Paul Gauguin, 1848–1903). Женщина, держащая плод. 1893 г. Woman Holding a Fruit. Femme au Fruit. Die Frau mit einer Frucht. Государственный Эрмитаж». Адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова / 32 к. 2 А. Иванова». На поштовому штампі дата – 1 травня 1967 р.

² Рокуелл Кент (1882–1971) – американський художник, гравер, ілюстратор, письменник, моряк, авантюрист і мандрівник.

Якщо твоя майстерня вільна, то запроси його побути в ній, поки буде в Москві. Він уже не пише для історії укр. мистецтва, мабуть, відлучили його за московську статтю в Д. Иск¹. Бідолаха, тяжко йому приходиться там, у Києві, матеріально, і жінка не хотіла за нього виходити, бо мало заробляє. Трудно йому їздити в Москву. Ти напиши йому пару сердечних слів с побажанням бути бадьорому і упевненному в собі. Завжди чесна людина повинна загинути.

Оксаночка, ты забула, що я тобі казала працювати 20 хвилин на день, а останні часи лікувати серце. Легку гімнастику на повітрі, обтирання вогкою тряпкою, а потім сухою до красна всього тіла. Гуляти на повітрі. С утра до вечора сосать момпасье. Якщо починається біль, прикладати холодну вохку тряпку до серця. Воледол тобі прописали чи ні? Через пивроку тільки можна робить по 2–3 часа в день. Голубочко моя, не спіши. Роби наброски у парку культури і відпочинку им. Горького. Удачні наброски шкли і вішай у майстерні.

Белла Фридриховича зробили дійсним членом Академії художеств. Його і Павла Кузнецова². Поздоровляю його з цим високим чином.

Уйтц своїм виступом на виставці 6-ох переконав Ніконова³ зробиться революційним художником. Зараз в журналі «Творчество» «Засідання Леніна з активом» – прекрасна річ Ніконова. Перший раз Ленін культурно зроблений в изомистецтві. Цілую тебе і Лясю крпико. Тося.
1967 июль 3.

Лист № 20
17 серпня 1967 року, Москва

(є конверт)⁴

Люба Оксаночка!

Посылаю тобі список прийнятих до Акад. Худож. Тепер Бела Фридрихович (Уйтц. – 0. С.) буде одержувати 1200 карб. у місяць. Зможе сбудувати собі дворець. Дуже рада за нього. А як твої діла? Як здоровье? Я просиділа все літо в Москві і все мучаюсь з Пастушкою овець. Уже Анні Бенціановні подобається! Можна її оставить. Буває так, що не вдається річ, хоть що її не роби. Це буває, коли річ надумана, а не від серця. 2 разы була в Москві жінка Колоса. Привозила на виставку в Сокольники свої артельні вироби. Останній раз привезла моделі костюмів. Дуже цікаві.

Цілую тебе і Лясю.

Хоч би прийшла хоч на хвилинку.

Ваша Тося.

1967 р. 17/8.

¹ Мається на увазі стаття: Лобановский Б. Сложный путь // Декоративное искусство СССР. 1966. № 12. С. 2–7.

² Кузнецов Павло Варфоломійович (1878–1968) – живописець, графік, театральний художник.

³ Ніконов Павло Федорович (нар. 1930) – живописець і графік, педагог, професор.

⁴ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка / д. 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва / ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – [17] серпня 1967 р.

Лист № 21
30 вересня 1967 року, Москва

Люба Оксаночко!

Яку Ты мені чудесну річ прислала. Це ж робота Михайла Львовича Бойчука. Цей плакат він робив, коли Тимко¹ (Бойчук. – 0. С.) їздив по хліб на село, а Софія Александровна (Налепинська-Бойчук. – 0. С.)² робила (формувала из товченої макулатури) іграшки для обміна на хліб. Тепер ця річ, як бальзам на рану. Мінімум средств і максимум виразительности. Серед метушні пошукань це знайдена дорога до народа. Организована до залізної міцности.

Рада за тебе, що ти зайнялась своїм положенням в Москві. Ты же можеш керувати молодью.

Відкрилась виставка текстільної секції. Кузнецкий мост, 11. Повішени і мої дві річі, але вони такі маленькі, а кругом панноонової (край листа відірвано. – 0. С.) більшости. Монумен[та]лізм оволодів текстільщиками. Я бачила по телевізору, інформував виставку Ладур³. Жалко, що не видно кольорів. 12-го буде обговорення.

Бачила деталь панно В. Арман, мені показалось, що воно хороше. Оформлення стін тканинами, це дуже цікаво. Портрет Леніна мозаикою зробив Мордань⁴ в відділі кераміки. Споминали Малишеву⁵. Це ж Ваши вихованці – твої і Бела Уйтца.

12-го IX в 17 годин буде обговорення виставки. Чому ти думаєш, що я на тебе повинна сердитись! Я рада, що ти зайнята нужною роботою. Спасибі, що написала такого великого листа. Горбачову напиши, що плакат належить Михайлу Львовичу Бойчуку.

*Цілую тебе й Лясю. Тося
1967 р. 30 септєбрь.*

Лист № 22
2 жовтня 1967 року, Москва

(є конверт)⁶

Люба Оксаночко!

Негайно сфотографуй свою річ (из тієї) книжечки. Більше розміром і сильніше. Пошли Вроні і мені, у мене немає ні одної твоєї річі. Хочу мати

¹ Бойчук Тимофій (Тимко) Львович (1896–1922) – український живописець, творив у галузі монументального і станкового малярства, книжкової графіки. Брат і учень Михайла Бойчука.

² Налепинська-Бойчук Софія Олександрівна (1884–1937) – графік, гравер. Дружина художника Михайла Бойчука.

³ Ладур Михайло Пилипович (1903–1976) – діяч культури, художник театру, графік, редактор, критик мистецтва. Заслужений діяч мистецтв РРФСР (1956). Народний художник РРФСР (1964).

⁴ Мордань Олександр Антонович (1909–1983) – художник-монументаліст, член Союзу художників СРСР.

⁵ Імовірно, мається на увазі Малишева Ольга Володимирівна (1920–2004) – скульптор-кераміст, заслужений художник РСФСР.

⁶ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Большая Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванов». На поштовому штампі дата – 3 жовтня 1967 р.

знімок з Барбюса¹ Бела Уйтца. Прошу його надіслати тобою і (Барбюс в гробу). Диченко² зайшов попрощатись і мабуть поїхав.

Жінка Колоса прислала мені книжечку з Обложкою Приймаченко про народне мистецтво України³. Колос заслаб сильною екземою по всьому тілу, і велика температура у нього.

Від Билоконя одержала кумедного листа. Зовсім дитина.

Як твоє здоров'є? Не хворій, бо може бути велика робота по вихованню молоді.

Цілую тебе кріпко, Тося.

Вітаю і цілую Лясю і Марусю.

Москва. 1967 г. жовтень 2-го.

Білибіна⁴ не забудь.

Посилаю 10 карб. на фото.

Лист № 23

3 листопада 1967 року, Москва

(лист написаний на художній листівці,
є конверт)⁵

Люба Оксаночко!

Здоровлю тебе з великим праздником – святом всіх трудящійся – 50-річчям Радянської влади. Як вийшло здорово, що ти виставляєшся з Уйтцем разом. Увесь час разом робили – ясно, що треба і разом виставляться. Тільки не хвилюйся і не розривайся, щоб бути здоровою поперед усього. Бажаю тобі крипкого, міцного здоров'я та доброго настрою і багато радощів в цей Ювілейний рік.

Від Диченка одержала відкритку. Він був у Львові і передає Вітання тобі і мені від Ярослави Музики⁶ і Ив. Ив. Врони. Думає здавати роботу до інститута на тему о Бойчукові і його школі. Сбірає матеріали на цю тему. Врона через місяць буде празднувати свій ювілей.

Я одержала кресло-коляску, тільки не знаю, як на неї сісти. До праздника не буду пробувати, а то гурюкнуся перед праздником і буду слабою на праздник. Вітаю тебе, Ляшеньку, Марусю і Белла Фрідріховича. Бажаю вдачної виставки. Цілую Тося.

¹ Барбюс Анрі (фр. Henri Barbusse; 1873–1935) – французький письменник, журналіст. Почесний іноземний член Академії наук СРСР (1933).

² Диченко Ігор Сергійович (1946–2015) – український мистецтвознавець, художник, колекціонер.

³ Мається на увазі видання: **Українське народне мистецтво: живопис / упоряд. Б. С. Бутник-Сіверський (керівник), В. Г. Нагай, В. П. Самойлович**; авт. тексту Б. С. Бутник-Сіверський. Київ: Мистецтво, 1967. 220 с., іл.

⁴ Імовірно, мається на увазі – Білібін Іван Якович (рос. Иван Яковлевич Библин; 1876–1942) – графік, ілюстратор, театральний художник.

⁵ Лист написаний на художній листівці із зображенням «М. Приймаченко. Цвіти в вазі. Издательство “Советский художник”. Москва. 1965». На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка / 44 к. 57. / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 А. Иванова». На поштовому штампі дата – 3 листопада 1967 р.

⁶ Музика Ярослава Львівна (1894–1973) – українська художниця, громадська діячка. Член Спілки художників України (1940). Правнучка Григорія Савчинського. Дружина Максима Музики.

Лист № 24
7 грудня [1967 р.], Москва

(рік визначено за змістом листа, написаного на художній листівці без поштового штамп, конверту немає)¹

Люба Оксаночко!

Здоровлю тебе з Новим 1968 роком! Бажаю здоров'я і лагідного настрою і всего, всего найкращого. Що ти зараз робиш? Яка б ни була робота, пів години рисуй кожен день, і все буде в порядку. Я реставрувала своїх прачок. Роблю естамп на шовку для виставки лотереї. На Вкраїні відпразднували ювілей Ів. Ів. Врони, писав С. Білокінь. В Київському університеті зробили величезне панно вітраж в стилі Бойчука. Побачили, що в Москві буяє Бойчукизм, і собі вдарили по струнам. У Диченка мрачний настрої. Поки що цілую тебе кріпко. Тося.

Вітаю Ляшеньку і Марусичку.

7/XII

Лист № 25
[лютий] 1968 року, Москва

(місяць визначено за змістом листа)

Люба Оксаночко!

Напечатана стаття про Українську графіку 20–30 років в журналі «Творчество» № 2². Я получаю цей журнал. Дивлюсь (я завжди дивлюсь на картинки), зовсім стали робить, як Бойчукисти. Коли дивлюсь – І. Падалко³ – «Фотограф» – ця річ мені дуже вподобалась. Рокицький⁴ теж. Дивлюсь далі О. Павленко портрет (Зосі) Жозефіни Діндо⁵.

Купуй собі декілька номерів для родичей.

У мене ніяких змін.

Цілую тебе кріпко, Тося.

Ляшеньку і Марусічку цілую.

Москва. 1968 р.

¹ Лист написаний на художній листівці із зображенням «Нижегородский русский национальный костюм. Издательство «Советский художник». Москва, 1966».

² Мається на увазі стаття: Л. Попова. В. Цельтнер. Украинская графика первых десятилетий // Творчество. 1968. № 2. У листі йдеться про друге число журналу, отож можна припустити, що цей лист був написаний у лютому 1968 р. «Творчество» – щомісячний журнал, спеціалізувався на питаннях теорії і критики образотворчого мистецтва. Друкований орган Спілки художників СРСР.

³ Падалка Іван Іванович (1894–1937) – живописець, графік, педагог; бойчукіст. Професор живопису Київського художнього інституту. Автор теоретичних праць у журналах «Нове мистецтво», «Мистецтво». Жертва сталінських репресій 1930-х років. Убитий разом із В. Седляром та М. Бойчуком.

⁴ Рокицький Микола Андрійович (1901–1944) – маляр-монументаліст, бойчукіст.

⁵ Діндо Жозефіна Костянтинівна (1902–1953) – скульптор.

Лист № 26
5 березня 1968 р., Москва

(лист написаний на художній листівці
з поштовим штампом)¹

Люба Оксаночка!

Вітаю тебе, Лясенку и Марусю з весіннім праздником 8-го березня. Бажаю здоров'я, творчих успіхів. Дуже добре, що Ти почала возстановлять прежні річі. Я тоже с цього починала. Кіргизький цікл² у тебе самий сильний. Молодець, Лясенка, що зберегла картони і рисунки того періода. У тебе повинна бути тьма робіт і таких оригінальних в порівнанні з другими, де Ти показуеш республіку Киргізію й її самобутність, її культуру. Поцілунок тобі самий ніжний.

Цілую твої руки золоті. Тося.

Лист № 27
[перші числа березня] 1968 року

(лист написаний на художній листівці
без поштового штамп, конверта немає)³

Люба Оксаночко!

Вітаю тебе з 8 березня 1968 р. Бажаю міцного, міцного здоров'я і творчих успіхів. Чи була ти на засіданні Монум. Секції. Я читала, що Уйтц добре выступив! Молодець!

Я поки що тэж жива, хоч виступати коло ліжка не могу. Закінчила в'єтнамську жінку з дітьми. Зараз пишу листа до Київа, поздоровляю Марусю Юнак⁴, Олю Юнак⁵, Кутинську. Оля з своїм чоловіком одержала кімнату у новому будинку. Маруся Юнак зломала ногу. Лежить. Жінка Сергійова (Колос. – О. С.) Галя (Гізлер. – О. С.) уже дома, кістка зрослась, але руку треба розроблять.

Цілую тебе, Лясю, Марусю.

[Твоя Тося] (Край листівки обрізаний. – О. С.).

¹ Лист написаний на художній листівці із зображенням квітів – георгін; зазначені такі адреси: «Москва / Ж-95 Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / Иванова А. Н.». На поштовому штампі дата – 5 березня 1968 р.

² Маються на увазі 1936–1938 рр., коли О. Павленко створила низку фресок в Урядовому палаці в м. Фрунзе.

³ Лист написаний на художній листівці із зображенням нижньгородського російського національного костюма. Зберігся конверт, де на поштовому штампі вказано дату – 13 березня 1968 р. Можливо, А. Іванова привітала О. Павленко з 8 березня пізніше. Зазначені такі адреси: «Москва Ж-95 / Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва у. Кирова 32 к. 2 / А. Иванов[а]». Написи на конверті: «Леонид Леонов»; «Горький / Творческие силы разума / и духовное здоровье – победит!». Леонов Леонід Максимович (1899–1994) – російський радянський письменник і драматург.

⁴ Юнак Маруся Іванівна (1892–1977) – живописець, графік, плакатист, представниця української школи мону-ментального живопису (бойчукізму).

⁵ Юнак Ольга Іванівна (1905–1993) – графік.

Лист № 28
30 квітня 1968 року, Москва

(лист написаний на художній листівці, є конверт)¹

*Вітаю Любу Оксаночку! С первомаем, днем солідарности тружеників
всього миру. Бажаю здоров'я, творчої бодрости і успіхів в роботі.*

Я одержала 5-й том Исторії українського мистецтва.

*Твоїх два прекрасних рисунки приміщени. Багато Падалки та Василя
(Седляр. – 0. С.). Була ти на виставці Ф. Кричевського² зараз на Кузнєцьком
мосту 20. Кажуть – стілізатор.*

*Цілую тебе, кріпко Лясеньку і Марусю, вони головні наші критики.
1968 р.*

Лист № 29
[травень 1968 рік], Москва

(встановлено за змістом листа)

Люба Оксаночка!

*Як там твоя виставка?³ Пишу тобі по поводу Журналів. В Декор.
Иск. № 5 есть стаття Бориса Борисовича (Лобановський. – 0. С.) «Развитие
или консервация»⁴. И в журналі «Творчество» № 5 – «Пути к монумента-
лизму»⁵. Влучно попав, чи статті лежали в видавництві. Есть репро-
дукц[і]я Седляра В. «Росстрил»⁶. Як твое здоров'є? Як Лясенька? Коли
відїздите на дачу? Я буду готуватись до текстільної виставки, котра
буде восени. Просмотр ескізів почнеться с 1-го червня і липня. Треба под-
натужитись.*

*Заходив Фогель, а від мене пішов до тебе. Він хотів передивитись мої
тканини, та не встиг, спішив тебе застать дома. Позвонив, а ти вже піш-
ла в майстерню, але ти йому дала адресу в майстерню, і він пішов в май-
стерню. Зараз в Исторії Укр. мист. будуть писать по тканини. Колос
буде показаний і його жінка. Вона в останній час привозила чудові зразки
модельного одягу.*

Поки що вітаю тебе якнайсердечніше, цілую, Тося.

Фогель привіз газету, де Білоконь помітив твій рисунок отдых.

¹ Лист написаний на художній листівці із зображенням твору Поля Гогена (фр. Paul Gauguin, 1848–1903) «А, ти ревнуєш?». На конверті адреси: «Москва Ж-95 / Б. Полянка 44 / кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова / 32 к. 2 А. Иванова». На поштовому штампі дата – 30 квітня 1968 р.

² Кричевський Федір Григорович (1879–1947) – український художник і педагог, заслужений діяч мистецтв УРСР (1940).

³ Імовірно, А. Иванова мала на увазі виставку, в якій брала участь О. Павленко в 1968 р., – «50 лет декрета Ленина о монументальной пропаганде», Москва.

⁴ Ідеться про статтю: Лобановский Б. Развитие или консервация традиций? // Декоративное искусство СССР. 1968. № 5. С. 1–3.

⁵ Мається на увазі стаття: Лобановский Б. Пути к монументализму // Творчество. 1968. № 5. С. 12–15.

⁶ Картина Василя Седляра «Розстріл в Межигір'ї», 1927 (полотно, темпера) має великі втрати фарбового шару (зображення). Зараз зберігається в запаснику Національного художнього музею України, м. Київ.

Лист № 30
27 липня 1968 р., Москва

(є конверт)¹

I

Люба Оксаночка! Здається, погода тепла, і ти поправишся. Колос (його жінка) недобре відзивались про Фогеля². Колос каже, що він, Фогель, разом працював з Ерміловим³ у «Пром-естеціці», мабуть і Б. Б. (Лобановський. – О. С.) разом працював, тому вони обідва так цікавляться Ерміловим. Це був вожак і використовував всякі изми для оформлення обгортки для цукерків, пряників і т. інше. Одно слово «Пром-естетіка». Галя (жінка Колоса) казала, що Фогеля за якусь брехню виключили из спілки. Може у Колосів і справді є якийсь зуб на того Фогеля.

А тут приїздив Білоконь⁴ і дуже жалкував, що тебе не застав. Він всеж хоче написати про Нарбута і Лозовського⁵, а потім буде писати про Бойчука. Білоконь дуже схуд. Він казав, що цю зиму посковзнувся і сбив собі чашечку на коліні. Чашечку на коліні він направив, але це дуже боляче, і він страдав. Виглядає мрочно, я боюся, що у него сухота.

II

Диченко – син полковника, і тому такий жвавий. Білоконь всеж напечатав твій рисунок в газеті, так що потроху щось робиться. Диченко дав Білоконю твій рисунок. Вони ще дуже молоді, і треба їм допомогти виховуватися. Звичайно Б. Б. перед ними висота, але він вдвоє старше.

Правда Б. Б. талантливиший, і у нього велика прозорливість що до мистецтва.

Врона теж багато зробив для М. Бойчука. У Касьяна рак престаточної жезели. Його не вибрали (председателем) головою спілки.

Оксаночко, рисуй кожен день.

Колос зробив килима фриз – тема – посередині герб СССР, а з двох сторін символічно ідуть республіки. З виставки його придбали за 2-ві

¹ На конверті адреси: «Мытищи 15 / дер. Сорокино д. № 85 / Альпер Э. С. для / Павленко Оксаны Трофимовны / Москва ул. Кирова 32, кв. 2 / А. Иванова».

² Фогель Борис Олександрович (1872–1961) – живописець і педагог, професор Ленінградського інституту живопису, скульптури та архітектури імені І. Ю. Рєпіна (рос. ЛИЖСА), член Ленінградської Спілки художників.

³ Ермілов Василь Дмитрович (1894–1968) – живописець, графік, монументаліст, художник-конструктор.

⁴ Білокінь Сергій Іванович (нар. 1948) – український історик, джерелознавець, кандидат філологічних наук (1978), доктор історичних наук (2000), заслужений діяч науки і техніки України (2007). Від 2001 р. член-кореспондент, від 2006 р. дійсний член Української вільної академії наук. Академік Академії наук вищої школи України (2007). Головний науковий співробітник відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАН України. Керівник Центру культурологічних студій Інституту. З 2012 р. – почесний професор Києво-Могилянської академії.

⁵ Лозовський Лесь (Олександр Кирилович; 1900–1922) – графік.

тисячі. Мені, по секрету, сказала Галя (Гізлер. – 0. С.). Республіки у нього жінки внаціональних костюмах. Він думав, що я буду зазидувати йому. Поки допобачення, цілую тебе і Лясю.

Не сумуй і не кури, а рисуй, блискуча художниця.

1968 р. іюль 27.

Лист № 31

1 листопада 1968 року, Москва

1/XI 68.

Люба Оксаночко!

Здоровлю тебе зі святом Великого Жовтня! Бажаю тобі видужати від усіх хвороб і натхненно працювати с запалом творчості. Передає тобі вітання Борис Борисович.

У тебе повинен бути Сергій Білоконь та член Київського виставкома насчет всесоюзної виставки. Запрошувати тебе до участія в виставці від України. Колосового килима не повісили тут, на виставці, але він про- дав його до музею. Мабуть тепер повісять. Думають, виставка буде у лютому 1969 року у Москві.

Поправляйся, Оксаночко, незабаром і Уйтц приїде, і тобі буде не так сумно.

Цілую тебе кріпко, також Ляшеньку і Марусю.

Мені врач прописав 2-ва вітаміна від склерозу, і я почуваю себе краще, навіть болячка загоїлась.

Не ходи сама без палочки, щоб ноги не поламать, падаючи. Тепер, кажуть, слизько, будь обережною.

Бувай, твоя Тося.

Лист № 32

[грудень 1968 року – початок січня 1969 року]

Люба Оксаночка!

Здоровлю тебе з Новим 1969 роком! Бажаю на самперед здоровья и спокою душі, доброго настрою, радостей в творчої роботі. Памятаеш, ти казала як робила копію с Ажелико, що почувала насолоду. Роби те, що дає тобі насолоду.

На мене зробило вплив сильний деталь фрески, котру пише Сікейрос, и все що про нього написано. Треба сильно голосить про жахи старого побуту, а не займатися естетизмом. «Огонек» № 52¹. Там це чудо надруковано. Не тільки огнем разить ворога, мистецтвом можна сильніше. Треба ненавидіть ворога від усієї сили, щоб вийшло щось путне, пере- ховувати себе на самперед. Відкидати старі навички, котрі серцем від-

¹ Мається на увазі стаття: А. Сафронов. В Куэрнавака, в гостях у Сікейроса // Огонёк. 1968. № 52.

чуваеш. Робитись лєнінскою людиною і в бій вступати, як рядовий солдат за високі ідеї. Бачимо, що Марксїзм-Лєнінізм не утопія, а веде до заможного щасливого життя. Треба всі зусилля класти на боротьбу за переховання людей. Твоя творчість, Оксаночка, потрібна людям, як динаміт проти ворога. Всі хвороби пройдуть як загориться твое серце вогнем любові до людей, страждущих від своїх помилок.

Цілую тебе, моя дорога, будь умною и сердечною, підіймайсь на боротьбу.

Витаю Лясю та Марусю з новим роком, бажаю щасття.

Лист № 33

11 липня 1969 року, Москва

Люба Оксаночка!

В Московском Художнике за 7-е февраля 1969 № 6 статья Виставка Бєла Уїтца.

Я не посылаю тебе, потому что сама собираю материалы, а Ляшенька тебе достанет.

Целую крепко, Тося.

Как Марусечкино здоровье?

1969 г. 11/7

Лист № 34

18 (без місяця) 1969 року, Москва

Люба Оксаночко!

Посылаю тобі виризку з «Московського художника». Там є і про Бєла Уїтца. Тобі треба зайти до Н. Рыбаковой і попросити її написати про Уїтца. Наши іскусствознавці самі не знають про монументалізм, що він єсть пролетарське мистецтво, а навпаки його видають за контр-революційне мистецтво.

Поки що цілую. Тося. Лясю і Марусю теж.

18.1969 р.

Лист № 35

вересень 1969 року, Москва

Люба Оксаночко!

Выбач, що так довго не відповідала тобі. Накінець и я заслабла, і так сильно, що Анна Бенциан.[овна] лєдвє мене вилікувала. Тепер я вже очунала. Про твою виставку не турбуйся, – в Львові все буде в порядку. От у мене – страшно подумати, але кидаюсь у пропасть! Річі давно забрали, а виставка буде в кінці Жовтня. Особливо не стоїть думати. Хай буде що буде. Стараюсь яко-мога робити агітаційни речі. Ми солдати революції, і всі свої сили витрачають на боротьбу за Лєнінські ідеї.

Цілую кріпко.

Тося.

1969 г. IX. Хай цвіте дружба.

В Правде за 20-те Августа знову була заметка «Слово за союзом художников» за реорганізацію Худ. Фонда по зарплате. Відповідь Васни-цовских монументалистов, прочитай в бібліотеці цю газету.

Ляшеньке привет.

Твоя Тося.

Лист № 36

5 листопада 1969 року, Москва

Люба Оксаночка!

Вийшов № журналу Декоративне искусство за ноябрь 1969 г. На обложці ніякого номера, стоїть 144. Фигура Ленина зі скульптури. Там стаття Лобановського Б. Як прийдеш, захвати № 11 Искусство зі Ив. Ив. Вроною¹ статьею.

Цілую, Тося.

Вітаю Ляшеньку і Марусю.

1969. 11/5

Лист № 37

[перша половина грудня 1969 року], Москва²

Люба Оксаночка!

Пишу карандашем, бо чорнила вилились в ліжку.

Здоровлю тебе з Новим роком, 1970-м ювілейним ленінським. Бажаю в цьому році мати успіх на твоїх виставках и міцного здоров'я. Вмер Сергій Колос. Пухом йому земля. Кури в багато.

Мий телефон Б-3-24-54

Звони. Цілую тебе кріпко, і Лясю и Марусю.

Хочу тебе бачити.

Твоя Тося.

¹ Маються на увазі статті: Лобановский Б. Виставка монументального искусства в Киеве // Декоративное искусство СССР. 1969. № 11; Врона И. Стенные росписи на Украине 1919–1920 годов // Искусство. 1969. № 10.

² Дата встановлена за змістом листа: 1) поздоровлення з новим, 1970-м, роком; 2) Сергій Колос помер 12 грудня 1969 р.

Лист № 38
23 грудня 1969 року, Москва

(є конверт)¹

Люба Оксаночко!

Ледве я здала роботу на юбилейну виставку В. І. Леніна². Ледве жива, руки болять, очі болять, не знаю, чи ще приймуть.

Приходи, дорога.

В Хаджибею роспис велись в новому будинку, ще одно крило достроювалось. Рядом готовили площадку для нового будинку. Всі одесські барышні носили на носилках землю і спипали в каламашки, коні кудись відвозили. Треба було знести косогор. Завтракали ми тут же, коло розпису, була столова. Обідать ходили через парк, де було озерко з чорними лебедиками, котрі підпливали до берега. Було чудесно, і годували прекрасно по тім часам.

При побаченні роскажу подробиці.

Цілую тебе. Твоя Тося.

1969 р.

Вітаю з наступом нового 70-го року. Бажаю щасття, вітаю Лясю і Марусю. Здоровля! Здоровля, здоровля.

Лист № 39
27 січня 1970 року, Москва

(є конверт)³

Люба Оксаночка

Вмер Врона⁴. При смерті Зяма Толкачев⁵. У Гельмана⁶ воспаление легких і плеврит.

У мене знайшовся рисунок Василя (Седляра. – О. С.) з підписом. Проєкт глиняної фігурки в монументальному стилю.

Можна написати книжку про Межигирря. Я була залюблена в Межигирря, і тебе з Василем рахувала велетнями мистецтва. По телевизору я нічого не чула.

Цілую тебе, Ляшеньку і Марусю.

1970/1

¹ На конверті адреси: «Москва / Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 А. Иванова». На поштовому штампі дата – 23 грудня 1969 р.

² 17 квітня 1970 р. в Москві, в Центральному виставковому залі «Манеж», було відкрито Всесоюзну ювілейну художню виставку, присвячену 100-річчю від дня народження В. І. Леніна.

³ На конверті адреси: «Москва / Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва Кирова 32 к. 2 Иванова». На поштовому штампі дата – 27 січня 1970 р.

⁴ Іван Врона помер 5 січня 1970 р. в Києві.

⁵ Толкачов Зіновій Шендерович (Шендровіч) (1903–1977) – живописець, графік.

⁶ Гельман Макс Ісайович (1892–1979) – скульптор, педагог. Чоловік художниці-бойчукістки М. Трубецької.

Лист № 40
3 лютого 1970 року, Москва

(є конверт)¹

Люба Оксаночко!

Пишу тобі про Глускина². Призвище мені знайоме, але від кого я його чула і задала, що годя два або три я дивилась передачу з Києва. Показували якусь биліберду – смесь физкультури с танцем, и среди этой передачі на одно мгновенье возникал крупно-плановий примітив худ. Глускина, і так несколько раз мелькнуло это чудное мгновение (каждий раз иное), но в одном стиле (монументальном). Как это было освежающе хорошо. Думала, такой интересный художник, а фамилия неизвестная. Відно, мозговитий хлопець. Врону безмерно жаль. Держись, Оксано! Вже недалеко. Мені було важче. Цілую тебе, моя голубонько, Лясю і Марусю.

Твоя Тося.

1970 2/3 р.

Лист № 41
26 лютого 1970 року, Москва

(є конверт)³

Люба Оксаночка!

Така у Тебе біда створилась, це ти застудилась. Треба класти гарячий песок в сумочках-мешочках на тазобедренный сустав. Лежачи ти можеш писати мемуари про школу М. Бойчука, і Бойчукістів, і про себе. Твого Уйтца вибрали действительным членом академії художеств СССР. Не скучай, передивляйся книги, роби маленькі відрисовки! Все буде гаразд. Не падай духом. Твій праздник скоро наступить. Цілую, твоя Тося. Вітаю Марусю і Ляшеньку.
1970 р. Лютий 26.

Лист № 42
[кінець квітня – перші числа березня] 1970 року, Москва

Люба Оксаночко!

Здоровлю тебе с 8-м березнем, а також Лясю, Марусю: Бажаю довгої, щасливої життя, здоровья – зараз же і покріпше, не застуждися і лікуйся, а на душі май радість, велику радість творчої роботи і те, що ти уже маеш: напиши про себе мемуари – твое творче життя⁴.

Посылаю тобі газетну вирізку, де есть призвище Уйтца.

Цілую тебе кріпко. Твоя Тося.

1970 р.

¹ На конверті адреси: «Москва / Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 4 лютого 1970 р.

² Глускін Олександр Михайлович (1899–1969) – живописець.

³ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 кв. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 26 лютого 1970 р.

⁴ Оксана Павленко залишила спогади «Промовте – життя моє – і стримайте сльози» [4].

Лист № 43
23 березня 1970 року, Москва

(є конверт)¹

Люба Оксаночко,

спасибі тобі за теплого і обстоятельного листа. Тільки ти, моя розумниця, могла написати так. Твоя виставка у Львові робить своє діла. Касьян перековується на Бойчукизм, пише Борис Борисович Лобановський.

Приходи (як стане тепліше) с товарищем Лебедевою² до мене, расшифруємо листа Лобановського. Боюсь, щоб ти не застудилась, щоб поїхати в Київ, коли твоя виставка буде уже там.

Цілую тебе кріпко, і Ляшеньку з Марусею. Ваше Тося.

Жму руку т. Лебедевої, до побачення. Лікуйся, моя ластівко, пільніше.

1970 р. 23 березня

Лист № 44
28 березня 1970 року, Москва

(є конверт)³

Люба Оксаночко!

Тут, в Москві, Мосх жде твоєї виставки, такий інтерес до Бойчука визвала моя виставка. Я раджу тобі выставитись в Москві після Львова, а потім везти її в Київ. Я скажу тобі, до кого звернутися в Мосх, до якої жінки. Вона була в мене вчора ця жінка. Вона недавно працює в союзі і робить чуда. Де тільки Белашова⁴ її дістала. Не чиновник, а справді цікавиться художниками як людьми.

Як побачимось, все тобі розкажу. Цілую тебе кріпко. Тося. Цілую Ляшеньку і Марусечку. Вітаю Т. Лебедеву.

1970 р. 28/III

¹ На конверті адреси: «Москва - Ж-95 / Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова / 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 23 березня 1970 р.

² Лебедева Вікторія Юхимівна (1928–2012) – кандидат мистецтвознавства, провідний науковий співробітник відділу російського мистецтва і архітектури XVIII–XX ст. Державного інституту мистецтвознавства Міністерства культури РФ, Москва. Це, на жаль, усі дані, які нам вдалося віднайти.

³ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 28 березня 1970 р.

⁴ Мабуть, мається на увазі Белашова (Алексєєва-Белашова) Катерина Федорівна (1906–1971) – скульптор-монументаліст, графік, педагог.

Лист № 45
3 травня 1970 року, Москва

(лист написаний на художній листівці
з поштовим штампом)¹

Дорогая Оксаночка.

Поздравляю тебя с Праздником Первомай юбилейного 1970 г.

Желаю тебе здоров'я, и Марусе, и Лясе, и всяких радостей, а главное – скорово прибытия твоей выставки в Москву. Моя оформительница уехала с мужем на дачу в Ялту на месяц. Я тебе переслала журнал, де есть репродукция в кольорах Василя Седляра «Ликбез»². Цілую. Твоя Тося.

Надею переслала журнал Д. И. № 11³.

Лист № 46
23 серпня 1970 року, Москва

(є конверт)⁴

Люба Оксаночко!

Не думай про мене чого-небудь поганого. Хочу, щоб твоя виставка відбулася якнайкраще, бо тепер не вірять словам художників, а тільки виставкам. Бо художники лають один одного.

Рисуй в ліжку і не жди. Все зробиться. У тебе єсть Надя, і доручи вести справу виставки її.

Я знаю, виставка тяжка річ, але її треба провести необхідно. Добре, що в осені, бо з'їдуться люди пізніше.

Роби, роби виставку! Нічого ледачить! Цілую тебе кріпко.

Твоя Тося.

1970 г. август

Москва.

Лист № 47
10 жовтня 1970 року, Москва

(є конверт)⁵

Люба Оксаночко!

Здоровлю тебе з величезним успіхом! Тепер тебе взнали, як сильного художника, а не тільки я. Тепер лікуйся і відпочивай. Пророблена необхід-

¹ Лист написаний на листівці зі зображенням «Зеленчук – желтый. Фото Ю. Чернышова. Издательство “Правда”. Москва, 1968». Адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 3 травня 1970 р.

² Василь Седляр. У школі лікнепу. 1929 (папір, темпера). Національний художній музей України, м. Київ.

³ Напевне, мається на увазі журнал за 1969 р.

⁴ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / Б. Полянка 44 к. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 23 серпня 1970 р.

⁵ Вірогідно, конверт, що зберігся, відноситься до цього листа. Вказані такі адреси: «Москва / Ж-95 / Б. Полянка 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 10 жовтня 1970 р.

на робота по виставці. Знаю, як тобі було важко, зато зараз буде легенько и приємно жити на світі. Радуюсь від усього серця и души. Узнаю Оксану, якою знали ще у Києві.

Зараз на твоєї вулиці празник – зараз і до-віку, тружениця моя хороша. Не дуже хвилюйся! Будь спокійною і урівноваженою. Скільки у тебе друзій особливо зараз.

Твое мистецтво чоловіколюбиве, ясне, радісне, затверджуюче життя на землі. Буду ждати, коли ти прийдеши і все, все розкажеш подрібно!

Тут у нас затопили тільки сьогодні, і я ожила, а то все замерзала.

Вітаю Лясю, цілую тебе і Лясю. Привіт Наді Донченко и Вікторії Лебедевой.

Остаюсь любящая Вас Антонина Иванова

Москва

1970

Лист № 48

грудень 1970 року, Москва

(лист написаний на художній листівці, поштовий штамп відсутній, конверт не зберігся)¹

Люба Оксаночка!

Вітаю Тебе з новим роком! Бажаю здоров'я, щасття і творчого настрою! В Києві багато змін в нашу користь. Наша бере! До тебе мусить зайти секретар нового журналу в Києві – Криволапа, а також Ладур. Я сказала, що ти була деканом Керамічного факультета Вхутемаса і т. и. Все буде гаразд в недалекої будучени.

Будь здорова и весела. Бажаю багато радощів тобі, Лясочці и Марусі. Не виходь далеко від дому. Чи пьеш морковку з варення. Цілую кріпко.

Твоя Тося.

1970 р. XII.

Лист № 49

28 березня 1971 року, Москва

Люба Оксаночка!

В № Журнала Искусство 3. 1971 р. поміщена стаття И. Маца² и єсть рисунок Б. Уйтца дуже ефектний Барбюса (а труа кар) и єще його рисунок. Я сліпа и неможу прочитати статтю.

Цілую тебе и Лясю. Ваша А. Иванова.

1971 р. Март. 28

¹ Лист написаний на художній листівці із зображенням репродукції «З. Е. Серебрякова (род. 1885). Торговец фруктами. 1928 г. Б[умага], пастель. Издательство «Советский художник». Москва. 1966».

² Ідеться про статтю: Маца И. Великая Октябрьская социалистическая революция и зарубежное искусство // Искусство. 1971. № 3.

Лист № 50
2 квітня 1971 р., Москва

(є конверт)¹.

Сонечко мое, люба Оксаночка!

Здоровлю зі статтю в Декор. Иск. До чого ж гарні репродукції. Твій Автопортрет с ума може звести своєю якістю, і всі рисунки композиції прекрасні.

Тепер Ти побідила всіх гадів в твоєї подорожі. Молодець. Б. Лобановський підібрав з таким великим смаком твої твори. Все гаразд.

Наш Михайлочко (Бойчук. – О. С.) мудрий из мудрих навчателів і місців.

Цілую тебе, Лясю, кріпко, і до побачиння.

Твоя Тося. 1971.

Квітень 2-и.

Лист № 51
27 липня 1971 року, Москва

1971/7/27

Люба моя Оксаночко!

Я чуть не погибла! Всі розіхались по дачам, а мене хотіли переселити в ванну, щоб збить потолок, бо він на мене завалиться. Я дозволила тільки коло мене сбить ті шматки, котрі коло мене вісили над дверима, а де опасно – поставити підпорки, скільки було боротьби! Чуть мене не розпатронули зо всіма моїми річима. Гроші з Третьяковки ще не одержувала. Надя приїхала і тепер хлопоче. Молодець Надя, яку гучну статтю написала про тебе. Здоровлю тебе, Оксаночка, і бажаю на далі нести знам'я монументалізму. Ти у мене молодець! Такий чудовий автопортрет намалювала. Заставила мене закохатись твоїм мистецтвом віртуоза.

Спасибі тобі за квіти, котрі Ляшенька передала мені від Тебе. Спасибі Тобі за очки (тепер читаю) і за ліки (пірамідон), вони мені здорово допомагають. Як прийму, зараз тебе згадую Твою добрість до мене. Може скоро будемо жити (вмісті) разом. Поправляй свої очі, все буде гаразд.

Посылаю тобі фото з твого рисуночка. Один такий (за твоїм підписом) лишається у мене, як зразок майстра О. Павленко. Цілую тебе і Ляшеньку кріпко, кріпко.

Твоя Тося.

Був у мене с жінкою Бор. Бор. Лобановський. Нічого нового не сказав.

Лист № 52
[листопад] 1971 року, Москва

Люба Оксаночка!

Вітаю тебе с Жовтневим святом. Бажаю міцного здоров'я и творчого горіння, а також счастья сердечного.

¹ На конверті адреси: «Москва Ж-95 / ул. Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трофимовне / Москва ул. Кирова. д. / 32 к. 2 / А. Иванова». На поштовому штампі дата – 3 квітня 1971 р.

Сміло, гордо иди своїм шляхом і нічого не бійся. Хотілось би поговорити по душах, але як нездужаєш, сиди вигрівайся. Скоро весна. Тоді видко буде. Цілую тебе. Тося.
Москва 1971 р.

Лист № 53
27 грудня 1971 року, Москва

(є конверт)¹

Люба Оксаночка!

Поздравляю тебе з Новим роком 1972-м и бажаю тобі здоров'я и бадьорого настроя.

Таку прекрасну статтю про тебе написала В. Лебедева, що всіх Борисів заткнула за пояс. Дійсно, у тебе велика радість. В такому солідному журналі. Дуже, дуже рада за тебе. Ця стаття навчає молодих монументалістів, як треба вчитися, знати про Джотто², икону и т. инше. Ця фраза – як ти шукала Трубніковський переулок зі збіркою Щукіна³ – так мене тронула, схвилювала.

В. Лебедева високо талановита людина. Треба її любити.

Цілую тебе і Ляшеньку.

Ваша Тося.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 356 (Павленко Оксана Трохимівна, українська художниця). Оп. 1. Спр. 186. 55 арк. Листи Іванової А. М. до Павленко О. Т. 2 січня 1927 р. – 17 серпня 1967 р.
2. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 356 (Павленко Оксана Трохимівна, українська художниця). Оп. 1. Спр. 187. 53 арк. Листи Іванової А. М. до Павленко О. Т. 30 вересня 1967 р. – 27 липня 1971 р.
3. Лобановский Б. Монументализм О. Павленко // Декоративное искусство СССР. 1971. № 3/160. С. 16–19.
4. «Промовте – життя моє – і стримайте сльози...» Художник Оксана Павленко згадує, розповідає / до публ. підготував Л. Череватенко // Наука і культура: Україна: щорічник. Київ : Т-во «Знання», 1966. С. 360–384.
5. Сторчай О. Листи Антоніни Іванової до Оксани Павленко 1926–1929 років: нові свідчення та подробиці з творчого життєпису мисткині // Студії мистецтвознавчі. 2020. № 1/2. С. 107–132.

¹ На конверті адреси: «113095 / Москва / Ж-95 / Б. Полянка / 44 кв. 57 / Павленко / Оксане Трохимовне / Москва центр у Кирова / 32 кв. 2 / Іванова А. Н.». На поштовому штампі дата – 27 грудня 1971 р.

² Джотто ді Бондоне (італ. Giotto di Bondone, бл. 1267–1337) – італійський живописець.

³ Щукін Сергій Іванович (1854–1936) – московський купець і благодійник, колекціонер творів образотворчого мистецтва, збірка якого поклала початок колекціям французького живопису в Ермітажі та Державному музеї образотворчого мистецтва, Москва.

Oksana Storchai,

Candidate of Sciences (Art Studies),

Researcher of Department of Graphic and Decorative-Applied Arts

of M. T. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology

of National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0003-0461-2816

e-mail: storchai_ov@ukr.net

Letters of Antonina Ivanova to Oksana Pavlenko from 1965 to 1971

The aim of the article is to put into circulation and publish letters (the period from 1965 to 1971) of artist Antonina Ivanova, a representative of the Boychukists artist movement; the article is presented with the introductory part and comments. The artist's epistolary heritage is stored in the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. We selected letters from the 1960s and 1970s from several archival files, and after that, when it was possible, we determined the dates when the letters had been written, if they were not indicated. The letters were arranged according to the chronology we propose, all addresses and dates on the stamps of envelopes and postcards are indicated in the comments to them. **The methodology of the study** lies in the usage of historical methods, art study analysis methods and empirical perception methods. **The scientific novelty.** For the first time, epistolary of the talented Ukrainian artist Antonina Ivanova to Oksana Pavlenko during the period of 1965–1971 is offered for publication; the main subject of the artist's letters regarding her creative and working problems, details of her everyday life and biography were determined. Until now, it seems impossible to write an extensive biography of Antonina Ivanova, as there are many unknown facts from the artist's work, it is still impossible to compile a more or less complete register of her works for various reasons, and as a consequence – to carry out their scientific attribution. The publication of letters is one of the steps in the study of the artist's creative path. **Conclusions.** The materials proposed for the publication – the epistolary of Antonina Ivanova – give us the opportunity to expand our understanding of her creative work and personality and to fill gaps in the creative biography of the artist. Antonina Ivanova's letters make it possible to trace at all levels the emergence and arising of interest to the Boychukists movement artists in the 1960s and 1970s and its studies. The artist records almost every mention of the the Boychukists, illustrations, articles, sections of publications about them, names of art critics and exhibitions, which exhibited the works of the Boychukists. From Antonina Ivanova's epistolary we learn about the details of many artists biographies, in particular about S. Kolos and his wife G. Gizler, about V. Sedliar, Bela Uitz, I. Padalka, V. Kasiyan, Ye. Povstianyi, T. Boychuk, M. Rokytskyi, Rivera, Siqueiros and others.

Key words: Antonina Ivanova, Oksana Pavlenko, epistolary of 1965–1971, artist belonging to Boychukists art movement.

*Стаття підготовлена 20 лютого 2020 року;
подана до друку 27 лютого 2020 року.*